

MATERIÁLY

POZEMKOVÉ REFORMY V ZEMÍCH STŘEDNÍ A JHOVÝCHODNÍ EVROPY 1944-1948 - VÍTĚZSTVÍ POLITIKY KOMUNISTICKÝCH STRAN

Pavel Mates

Druhá světová válka se stala významným katalyzátorem sociálních, politických a ekonomických procesů všech zemí, především evropských, jejichž národů se dotkla snad nejvýrazněji. Před pracujícími se objevily rozpory imperialismu v plné šíři a lid pochopil, že jejich skutečné řešení je jen v radikální změně stávajících poměrů, tedy v provedení revoluce.

Významnou součástí hnutí se stala otázka rolnická, zahrnující i požadavek urychleného provedení pozemkové reformy. Šlo o jednu z nejnaléhavějších otázek, danou mimo jiné tím, že buržoazně demokratické revoluce po I. světové válce byly právě ve zkoumaných zemích značně nedůsledné, zachovávající vesměs ohromné feudální přežitky. Masy rolnictva tvořily přitom až na Československo a dnešní NDR všude rozhodující část obyvatelstva a zároveň byly vedle dělnictva základní hybnou silou osvobozenického boje.¹⁾ Komunistické strany, které byly nejdůležitějším činitelem při prosazování požadavků rolnictva si

1) V. A. M a r j i n a, Agrární rolnická otázka v politice národních front v závěrečné etapě druhé světové války, Československý časopis historický 2/77. V tomto článku se nezabývám problematikou Československa, s níž se má náš čtenář možnost hlouběji seznámit v řadě dostupných prací, jako např. V. F á b r y, Pozemková reforma v Československu, AUC I No 2, 1961, D. P e l i k á n, Zemědělské zákony v revolučním procesu obnovy národního katastru půdy v Československu po roce 1945, Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám, Praha 1975, D. K o k a - v e c, Pozemkové vlastnictví a formování spojení robotnické třídy a rolnictva v Československu do socialistické ústavy, Právníké štúdie 3/67, L. S l e z á k, KSČ v boji za uskutečnění první pozemkové reformy v českých zemích, Československý časopis historický 2/76 a další.

ovšem uvědomovaly, že agrární reforma ještě neznamena úplné vyřešení rolnické otázky, ale jen jeden z kroků, ale velmi významných, k jejímu řešení.²⁾

Podmínky pro uskutečnění pozemkové reformy nebyly přitom přirozeně ve všech zemích stejné. Závisely na takových okolnostech, jako byl stupeň jejich ekonomického vývoje, rozsah feudálních přežitků, podíl zemědělského obyvatelstva na třídní struktuře společnosti, na rozdělení uvnitř rolnického obyvatelstva, na stupni soukromovlastnických tradic, vyspělosti revolučních složek rolnictva a podobných okolnostech.³⁾

Přitom existovaly výrazně shodné sociální, politické a ekonomické předpoklady a impulzy k uskutečnění pozemkových reforem, které přirozeně nacházely svůj odraz v konkrétních právních předpisech. K nim bývá řazena souvislost mezi změnami k nimž došlo v oblasti politické a sférou zemědělství, svazky mezi dělnickou třídou a rolnictvem, otevřeně proklamované přání pracujícího rolnictva likvidovat statkáře a zemědělskou velkoburžoazii, prosazení zásady, že půda patří těm, kdo na ní pracují, a další.⁴⁾

V průběhu války se dále prohloubily konflikty na venkově, ať již byly dány vztahy národnostními (rozpory mezi domácím rolnictvem a nepřítelem) nebo třídními (rozpory dané přežitky feudalismu i kapitalistickým vykořisťováním).⁵⁾

Pozemkové reformy přitom nemohly řešit všechny uvedené problémy. Komunistické strany nestavěly zejména požadavek okamžité likvidace větších sedláků a kulaků, aby je na jedné straně nevháněly do tábora otevřené reakce a zároveň nevzbudily obavy ve středních vrstvách. Řešení tohoto problému bylo věcí další etapy revoluce.

Existence těchto poměrů vedla zároveň k tomu, že půda byla v zemích střední a jihovýchodní Evropy po vyvlastnění vesměs odevzdávána do soukromého vlastnictví jednotlivých rolníků. Důvodů bylo i zde několik. Především na vesnici vznikly a v průběhu války se dále prohloubily hluboké soukromovlastnické tradice. V prvním období by rolníci, včetně většiny chudiny, nemohli správně pochopit progresivní charakter zespolečnění půdy či jejího užívání a přílišný radikalismus by nutně vedl k oslabení třídních svazků mezi pracujícími, které byly nezbytné k provedení socialistické revoluce. Kromě toho ve většině zkoumaných zemí bylo třeba v prvním období nejdříve plně rozvinout

2) N. K o l o m e j c z y k, Rewolucje ludowe w Europie 1939-1948, str. 196, Warszawa 1973.

3) R. F r a n ě k, Rolnická otázka, str. 83, Praha 1973.

4) Leninskij dekret "O zemi" i sovremennost, str. 207, Moskva 1970.

5) R. F r a n ě k, cit. práce.

drobnou zemědělskou výrobu, pro niž je ovšem právě tato forma vlastnictví k půdě typická, aby bylo možno přejít k dalšímu rozvoji této sféry ekonomiky.⁶⁾

Konečně je třeba zmínit ještě jednu důležitou otázku. Při uskutečnění pozemkových reforem sehrál mimořádně závažnou úlohu stát, který nejen vydal příslušné právní předpisy, ale zároveň je i svými mocenskými orgány prováděl. Můžeme přitom vidět, že úměrně úrovni rozvoje revoluce bylo též dáno tempo pozemkových reforem. Jinak řečeno tam, kde docházelo k rychlému přerůstání revoluce v socialistickou (např. Bulharsko, Jugoslávie), měly agrární reformy rychlý a relativně hladký průběh. A naopak v zemích, kde se třídní střety v průběhu národně demokratické revoluce značně vyhranily (Rumunsko, Maďarsko), byl průběh přeměn daleko pomalejší, poznamenán kompromisy a komplikacemi.

Skutečnost, že provedení agrárních reforem byla označena za jeden z nejdůležitějších úkolů, které stály před revolučními silami zemí střední a jihovýchodní Evropy po válce, plynula mimo jiné též ze struktury jejich zemědělství v období mezi oběma válkami.

Konkrétně šlo především o to, že na jedné straně všude existovala ohromná masa chudých rolníků a bezzemků a zároveň úzká vrstva latifundistů s velkými pozemkovými majetky. K tomu se navíc zejména v zemích, které byly bezprostředně okupovány nepřítelem, družila i skutečnost, že zde došlo k značnému poškození hospodářství. V některých případech hrál důležitou roli i národnostní moment plynoucí z toho, že domácí obyvatelstvo bylo vysídlováno a na jeho místo přicházeli cizí kolonisté (především v Polsku).

Předválečné Polsko bylo zemí, kde v zemědělství převládaly kapitalistické vztahy, ale zároveň se ještě zachovaly silné feudální přežitky. Podle údajů z roku 1921 náleželo kulakům a velkostatkářům, kteří tvořili 10% hospodářství, 60% veškeré půdy v zemi, kdežto drobným a středním rolníkům (tj. 90% hospodářství) méně než 1/2 a navíc právě tato skupina neměla možnost získat novou půdu, což vedlo k dalšímu a dalšímu drobení.⁷⁾ Konkrétně patřilo 19 tisícům nejbohatších rodin 17 miliónů ha nejlepších půdy, kdežto 2/3 drobných hospodářství nebylo schopno uživit své majitele. Vedle polských pozemkových magnátů (Radziwiłłové, Zamoyští) měli především v západních částech země silné pozice němečtí velkostatkáři (např. knížata Hochbergové, Hohen-

6) Leninskij dekret ..., str. 210.

7) S. B r e y e r, Prawo chłopow do ziemi w Polsce ludowej, str. 5, Warszawa 1955.

lohe a Donnersmarck). Situace zde byla komplikovaná i skutečností, že k 1.9.1939 patřilo např. ve Slezsku polským rolníkům jen 14,5% půdy, vše ostatní vlastníci Němci.⁸⁾

V období poválečné revoluční vlny, kdy buržoazie bojovala o své panství, vydala k uklidnění rolnictva 10.7.1919 zákon o zásadách pozemkové reformy, podle něhož měly být parcelovány pozemky nad 60-180 ha, ovšem za vysokou náhradu.

Vlastní pozemková reforma měla být provedena podle zákona z 15.7.1920, který již ponechával v rukách statkářů 180-400 ha s tím, že zbytek měl být vykoupen i s inventářem. Zákon ovšem zůstal jen na papíře a fakticky bylo parcelováno jen 10% půdy. Pod vlivem narůstajícího vření rolnictva přijal Sejm 28.12.1925 další zákon k provedení pozemkové reformy, podle něhož mělo ministerstvo zemědělství stanovit, které pozemky podléhají výkupu, a uložit majitelům povinnost je prodat. Řada ustanovení však umožňovala vlastníkům prodávat pozemky v drobném za podmínek výhodných pro statkáře; předpokládalo se, že parcelovány budou pozemky nad 180 ha, ale fakticky si mohli jednotlivci ponechat i majetky nad 700 ha atd. I tato reforma v praxi nakonec zkrachovala, takže v roce 1931 bylo více než půl miliónu rodin bez půdy, kolem 700 tisíc s výměrou do dvou hektarů a přes milión s výměrou od 2 do 5 ha.⁹⁾

V polském zemědělství se navíc za války výrazně projevila masová kolonizace Němci při vysídlování domácích rolníků,¹⁰⁾ přičemž německí osídlenci dostávali i dobytek a inventář, který si při útěku před frontou brali s sebou, což ještě zvyšovalo celkové škody, které hospodářství za války utrpělo.

Jen pro ilustraci je možno uvést, že v průběhu války bylo v Polsku zničeno 354 tisíc hospodářství, na územích, která již před válkou náležela Polsku zůstalo jen 20% výnosu a v některých případech (vojvodství białostocké a kielecké) byly ztráty absolutní.¹¹⁾

V Bulharsku byla sice zákony Stambolijské vlády Zemědělského svazu z let 1920 a 1922 provedena pozemková reforma rozdělením státní půdy a zákonem o pracovním pozemkovém vlastnictví, jímž byla vykoupěna půda nad 300 dektarů (tj. 30 ha), ale její skutečné výsledky byly

8) J.W. G o ł e b i o w s k i, Pierwsze lata 1945-1947, str. 82-83, Katowice 1969.

9) H. S w i a t k o w s k i, Prawo rolne, str. 22-30, Warszawa 1966.

10) Polska ludowa 1944-1950, przemiany społeczne, str. 178, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, 1974; K. O s m a ŋ c z y k, Był rok 1945, str. 88-90, Warszawa 1970.

11) Polska 75, str. 60, Warszawa 1976; H. S ł a b e k, Z zagadnień powojennej odbudowy rolnictwa na ziemiach dawnych (1945-1947), str. 3, Materiały i studia z najnowszej historii Polski 2, Warszawa 1965.

přínejmenším jen polovičaté. Šlo totiž o to, že přidělenci, tj. převážně malí rolníci a bezzemci, museli platit za přidělenou půdu příliš vysokou cenu a navíc zákon o pracovním vlastnictví k půdě umožňoval ponechat jednotlivým vlastníkům i rozlohu zdaleka převyšující stanovené maximum. Kromě toho se i zde v jisté míře negativně projevíly důsledky fašistického převratu z roku 1923.¹²⁾

V předvečer II. světové války tak v zemi zcela převládali malí a střední rolníci, byla zde i rozsáhlá armáda bezzemků. Na hospodářství s rozlohou do 5 ha připadalo jen 30% orné půdy, přestože tvořila přes 63% všech hospodářství Bulharska.¹³⁾ Zemědělská půda byla rozdělena do 12 miliónů parcel o průměrné velikosti 0,3-0,4 ha, což mimo jiné vedlo i k velmi nízké produktivitě práce. Neustálé drobení půdy a její nedostatek vedly k tomu, že rolníci byli nuceni k uzavírání pachtovních smluv za krajně nevýhodných podmínek (v roce 1934 fungovalo na pronajaté půdě 275 700 hospodářství) a jejich vykořisťování ještě násobil parazitující zpracovatelský průmysl, který byl přirozeně vesměs v soukromých rukách.¹⁴⁾

V Maďarsku byla radikální pozemková reforma uskutečněna v období vlády republiky rad v roce 1919. Nařízení Revoluční vlády ze 3.4.1919 stanovilo, že střední a velké statky nad 100 holdů přecházejí bez náhrady do vlastnictví státu, půda malých a středních rolníků byla nadále ponechána v soukromém vlastnictví. Do rukou státu tak přešlo sedm miliónu holdů půdy.

Namísto toho, aby došlo k jejímu přidělení pracujícím rolnictvu do vlastnictví, vytvářel stát ihned družstva, jejichž členy se měli stát bezzemci a zemědělstí dělníci. Tato cesta se ovšem ukázala být chybnou a přispěla k porážce socialistické revoluce, přičemž kontrarevoluce revoluční přeměny zlikvidovala.¹⁵⁾ Maďarská vesnice tak zůstala v polofeudálních poměrech, kdy polovina půdy v zemi náležela úzké vrstvě pozemkových magnátů a zároveň zde bylo na dva milióny bezzemků a zemědělských dělníků.¹⁶⁾

V roce 1920 byla sice uzákoněna zákonným článkem XXXVI. tzv. pozemková reforma, ale její výsledek byl zcela nepatrný.^{16a)}

12) Leninskij dekret ..., str. 229; Ž. N a m a n, Stopanska istorija na Elgarija, str. 388, Sofija 1957.

13) S. R u s i n o v, Bolgarija na sovremenom etape ekonomičeskogo razvitija, str. 109-110. Moskva 1971; řada zajímavých statistických údajů je obsažena též v práci Ikonomika na Elgarija do socialističeskata revolucija, Sofija 1969.

14) 30 rokov vítazstva socialističeskej revolúcie v Bulharsku, str. 35, Bratislava 1974.

15) A. M ó d, 400 let bojů za nezavislost Maďarska, str. 390, Praha 1955.

16) M.A. U s i j e v i č, A.I. S k v o r c o v a, Četvert veka svobodnoj Vengrii, str. 5-6, Moskva 1970.

V Německu byl 11.8.1919 přijat zákon o pozemkové reformě, jímž dostali junkeři možnost za výhodných podmínek prodat část méně kvalitní půdy maloroelníkům. V praxi vedla tato "reforma" k tomu, že pracující rolníci a zemědělský proletariát obdržel jen malé množství a to nekvalitní půdy a navíc se zadlužili tak, že velkostatkáři získali v dalších letech nejen levnou pracovní sílu a finanční prostředky, ale mnohdy zpět i všechnu dříve vykoupěnou půdu. Zákony nacistického státu měly sice zdánlivě přinést zlepšení poměrů na vesnici (zejména zákon z 29.9.1939 o dědičných statcích), ale fakticky jen opět přispěly k utužení pozic velkostatkářů.¹⁷⁾

O situaci na území dnešní NDR si můžeme učinit obraz z několika čísel: před válkou vlastnilo šest tisíc statkářů 1,5-krát více půdy než 300 000 malých a středních rolníků,¹⁸⁾ v roce 1939 patřilo zemědělským závodům s výměrou 5-10 ha 10,6% půdy, kdežto statkům nad 100 ha 28,3%. Jinak řečeno, 7/10 hospodářství mělo výměru do 30 ha, ale připadaly na ně jen 2/10 půdy, statky do 100 ha, které tvořily desetinu hospodářství, měly 30% a vše ostatní patřilo velkým latifundistům.¹⁹⁾ O vysoké rozdrobenosti a velkém hladu po půdě svědčí i to, že 66,4% zemědělských závodů mělo výměru 0,05-2 ha.

Obdobně jako v předcházejících zemích se vyvíjely i poměry v Rumunsku. K uklidnění mas a zvýšení bojové morálky armády, byla již v březnu 1917 slíbena pozemková reforma, ale příslušný dekret s mocí zákona číslo 3697 byl vydán až 14.12.1918. Podle původních předpokladů měla být pro účely reformy vyvlastněna půda královské rodiny, cizinců, osob, které opustily zemi, statkářská půda nad 100 ha apod. Tato dosti radikální ustanovení byla ovšem v roce 1921 omezena zákonem vydaným jakoby k provedení reformy, ve skutečnosti přinášejícím významné ústupky statkářům (byl omezen okruh vyvlastňovaných pozemků i rolníků, jimž měla být půda přidělena atd.). Za příděl navíc měli rolníci platit vysoké ceny, což v praxi vedlo ke stejným důsledkům, jaké jsme mohli vidět např. v Německu. Půda byla navíc přidělována bez inventáře. A konečně, s vlastní realizací reformy se otálelo tak, že ještě v roce 1940 nebyla ukončena, ba ještě pro více než 400 tisíc ha nebyly ani připraveny parcelační návrhy.²⁰⁾

V praxi vedla tato tzv. demokratická pozemková reforma toliko k dalšímu posílení velkostatkářů a zbídačování chudého rolnictva.

17) N.D. K a z a n c e v, Zakonodatelnye osnovy zemelných otnošenij v Germanskoj demokratičeskoj respublike, str. 4-5, Moskva 1956.

18) E. D o e r n b e r g, Kurze Geschichte der DDR, str. 41, Berlin 1969.

19) M. T u r s k i, Niemiecka republika demokratyczna, str. 289, v Europejskie kraje demokracji ludowej 1944-1948, Warszawa 1972.

20) Dějiny Rumunska, str. 390-392, Praha 1957.

Vždyť v celém předválečném Rumunsku 2,5 miliónů hospodářství (75% z celkového počtu) mělo od 1 do 5 ha půdy a takřka tři čtvrti miliónů rodin bylo vůbec bez půdy a na druhou stranu 12 000 statkářů vlastnilo stejné množství půdy, jako oněch 2,5 miliónů rolníků.²¹⁾ Konkrétně 92% drobných vlastníků náleželo jen 48% půdy a stejné množství patřilo i 0,4% velkostatkářů a kulaků.²²⁾

Rovněž v nově vzniklém Království Srbů, Slovinců a Chorvatů byla vládnoucí klika postavena před rezolutní požadavek rolnictva provést ihned pozemkovou reformu. Tento tlak byl natolik silný, že již 27.1. 1919 došlo k vydání Předběžného nařízení o pozemkové reformě, které mělo otupit revoluční ostří rolnických vystoupení. Rozdělena měla být půda Habsburků a jiných cizinců a výměr, který přesahoval stanovené maximum pro danou oblast země. Jako v ostatních zemích byla ovšem reforma jen polovičatým opatřením. Tak zejména maximální výměra, kterou si mohli statkáři ponechat, byla až 500 ha, přičemž výkup byl prováděn za vysokou náhradu.²³⁾

Kromě toho museli přidělenci pracovat u statkáře tak dlouho, dokud nezaplatili státu celou částku za půdu, již bylo k rozdělení skutečně minimální množství. Konečně se počítalo s tím, že reforma bude uskutečněna v průběhu 20 let.²⁴⁾

Po celou dobu existence království trvala nespokojenost rolnictva a soustavný hlad po půdě. Vždyť hospodářství do 5 ha tvořila více než 67% všech hospodářství země, ale disponovala jen 28% půdy. Kromě toho bylo kolem 700 000 bezzemků. Naproti tomu existovalo 208 velkostatků s více než 500 ha půdy.²⁵⁾ Jugoslávie konečně patřila k zemím s největším agrárním přelidněním v Evropě.

Není tedy divu, že agrární reforma byla tak aktuální otázkou národní a demokratické revoluce, a že se k ní musely vyslovit i ty politické strany, které se jinak na venkovské politické složky neorientovaly.

Mimořádnou důležitost této oblasti ovšem přikládaly komunistické strany, které se k řešení problému připravovaly již v období národně osvobozovacího boje a požadavek po radikálním vyřešení poměrů byl obsažen ve všech jejich programech přijatých po osvobození.

21) S.G. S l e p j a n, Úspěch rumynského národa v socialistickém státním stroitelství, str. 5, Moskva 1953.

22) N.D. K a z a n c e v, Zakonodatelnye osnovy zemelných otnošenij v Rumynskoj narodnoj respublike, str. 4, Moskva 1956.

23) Dějiny Jugoslávie, str. 386-387, Praha 1970.

24) Istorija Jugoslavii v dvuch tomach, tom II, str. 46, Moskva 1963.

25) C. B o b r o w s k i, Socjalistyczna Jugoslawia, str. 27-28, Warszawa 1957.

1.3.1943 vydala Polská dělnická strana tzv. malou deklaraci *Za co bojujeme?*, kde se mimo jiné pravilo, že po válce musí dojít k vrácení majetku těm rolníkům, kterým byl okupanty konfiskován a dále k vyvlastnění statkářské půdy nad 50 ha a jejímu rozdělení mezi malorolníky. Obdobné myšlenky byly obsaženy i v dalších programových dokumentech levicového odboje, jako byla např. další deklarace *Za co bojujeme?* z listopadu 1943, Manifest demokratických společenských a politických organizací z prosince 1943 a podobně.²⁶⁾

Konečná koncepce levice byla vytvořena na jednáních, která probíhala v květnu 1944 v Moskvě mezi delegací Zemské národní rady a Svazem polských vlastenců. Mimo jiné bylo dohodnuto, že obecně bude maximální výměr půdy v soukromém vlastnictví 50 ha a za vyvlastněnou půdu bude vypláceno jen odškodné a nikoli náhrada.²⁷⁾

Ještě předtím, než došlo ke konečnému formulování základních zásad pozemkové reformy v Manifestu z 22.7.1944, musela levice svést boj jak s domácí reakcí, tak emigrační vládou v Londýně. Šlo o celou řadu otázek, jako např. výše částky za vyvlastněnou půdu, velikost přídělu a cena za něj atd.²⁸⁾ Pravice byla nakonec donucena alespoň dočasně ustoupit a reforma byla v demokratické podobě zakotvena v Manifestu Polského výboru národního osvobození z července 1944. Ten pravil, že cílem nové moci je přebudovat polské zemědělství likvidací velkostatkářů a rozdělením jejich půdy drobným žadatelům. Reforma se výslovně neměla dotknout majetku velkých sedláků.

Boj o důsledné provedení demokratické reformy tím ovšem ještě ani zdaleka neskončil. Šlo např. o to, že reakce navrhovala, aby půda byla přidělována jen zemědělským dělníkům a malorolníkům a nikoli např. žadatelům z řad městského proletariátu, čímž chtěla postavit pracující třídy proti sobě. V průběhu reformy se vyskytly tendence ji sabotovat, byly otevřené snahy vyloučit rolníky z rozhodování o přídělech, Polská lidová strana šířila propagandu, že dojde k nucenému zakládání kolchozů atd. Nepřátelské akce pokračovaly ještě v letech 1945-1946, např. pokusy o vytváření kulackých hospodářství, o revizi pozemkové reformy ve prospěch velkých sedláků, která byla obsažena v programu Polské lidové strany z roku 1946 a podobně.²⁹⁾

Přirozeně, že pokrokové síly vedené Polskou dělnickou stranou nezůstaly v této situaci pasivní. Z jejich středu nejen vycházely všechny koncepce vlastní reformy, ale zároveň se nekompromisně zasahova-

26) W. G ó r a, R. H a l b a, *O utworzenie i utrwalenie władzy ludowej*, str. 44, 55, 64, Warszawa 1968.

27) J. S e l w a, A. S t e l m a c h o w s k i, *Prawo rolne*, str. 62, Warszawa 1970.

28) W. G ó r a, *Reforma rolna PKWN*, str. 59-62, Warszawa 1969.

29) Tamtéž, str. 98-118; *Pjat let narodnoj Polši*, str. 182-183, Moskva 1953.

ly o její důsledné provedení. Prosadily zejména, aby realizace reformy byla v rukách samotných žadatelů o přiděl, zasadily se o očistu státních orgánů, které se na reformě podílely, důsledně prosadily zásadu, že půda má patřit těm, kdo na ní pracují atd. Důležitá byla pomoc poskytovaná odbory, které již koncem roku 1944 vyhlásily heslo zapojení odborářů do akce za urychlené provedení pozemkové reformy. Značný význam měl dále program přijatý na I. sjezdu Polské dělnické strany v roce 1945, jehož závěry o potřebě urychlené realizace pozemkové reformy, již měla být vytvořena zdravá individuální hospodářství, získaly na stranu levice rozhodující masu rolnictva a přispěl tak k vítěznému dovršení všech revolučních opatření.³⁰⁾

Bouřlivý charakter měla i cesta k uzákonění a provedení pozemkové reformy v Rumunsku. V období tří tzv. generálských vlád (srpen 1944 - únor 1945) se totiž čím dále tím zřetelněji projevovala tendence pravice fakticky slíbenou reformu nerealizovat či provést ji jen v omezeném rozsahu. V této situaci publikovala komunistická strana 26.9. 1944 svůj návrh platformy Národně demokratické fronty, v němž jako jeden z hlavních bodů bylo obsaženo i vyvlastnění statkářské půdy nad 50 ha a její přidělení bezzemkům a drobným rolníkům, jakož i anulování dluhů, které měli malí zemědělci u státní banky. Obdobné závěry byly též v programu vlády Národně demokratické fronty z ledna 1945, kde byl dále vysloven požadavek konfiskace půdy válečných zločinců, osob, které uprchly s Němci a statkářů, sabotujících provedení reformy.³¹⁾

Nebezpečným protivníkem pokrokových sil vedených komunistickou stranou se stala právě v této otázce pravice sociální demokracie. Ta totiž vystoupila se zdánlivě radikálním požadavkem zabránit veškeré půdy, k jejímuž obdělávání byla používána cizí pracovní síla. Praktické provedení takového programu by ovšem mělo za následek rozkol mezi rolnictvem, znemožňovalo by neutralizaci kulactva, které by se nutně přidalo na stranu velkostatkářů. Kromě toho vycházel návrh z předpokladu, že za vyvlastněnou půdu se má vyplácet spravedlivá náhrada předem, což v podmínkách poválečného rozvratu hospodářství fakticky znamenalo, že se reforma odsouvá do nedohledna.³²⁾

Vysloveně reakční charakter měly programy tzv. historických stran, tj. taranistické a národně liberální, které navrhovaly jednak vytvořit tzv. silná a soběstačná hospodářství po vzoru skandinávských zemí, jednak zvýšit hranici rozhodnou pro konfiskaci nad 50 ha.³³⁾

30) W. G ó r a, cit. práce.

31) Istorija Rumynii novogo a novejšego vremeni, str. 283, 287, Moskva 1964.

32) Istorija Rumynii 1918-1970, str. 444, Moskva 1971.

33) V.A. M a r j i n a, cit. práce.

V důsledku otevřeného bojkotu reakce vystoupili nakonec představitelé Národně demokratické fronty z komise pro přípravu pozemkové reformy a komunistická strana vydala heslo k revolučnímu zabírání půdy rolníky. Ve svém prohlášení z 11.2.1945 upřesnila svůj program tak, že mělo dojít ke konfiskaci statkářské půdy a jejímu přidělení rolnictvu za nízkou náhradu. Reformu měli provést samotní žadatelé, prostřednictvím rolnických výborů. Tato taktika se ukázala být velmi úspěšnou, protože již počátkem roku 1945, tedy ještě před vydáním zákona o reformě, byla proti vůli vlády generála Radesca půda na řadě míst země rozparcelována.³⁴⁾

Ihned po převzetí moci pokrokovými silami v březnu 1945 formulovala komunistická strana program, jehož důležitou součástí bylo i provedení pozemkové reformy, což byl nezbytný krok k upevnění důvěry rolnictva k nové vládě. To ostatně jasně sdělil předseda vlády dr. Groza králi, který chtěl provedení reformy opět oddálit.³⁵⁾

Velmi podobným vývojem prošlo z tohoto hlediska též Maďarsko. Komunistická strana již v květnu 1943 vystoupila s programem bezplatné parcelace statkářské půdy nad 300 holdů a jejího rozdělení pracujícímu rolnictvu. Své návrhy dále rozpracovala v Programu demokratické obnovy a rozvoje Maďarska (listopad 1944), kde vytýčila požadavek radikální pozemkové reformy, zrušení polofeudálních poměrů na vesnici, konfiskace půdy zrádců, válečných zločinců a podobných živlů a jejího rozdělení bezzemkům.³⁶⁾

Tyto body byly formálně přijaty všemi stranami fronty nezávislosti a staly se součástí vládního programu, třebaže pravicové a reformistické strany je v praxi nechtěly realizovat, i když se je v prvním období neodvažovaly otevřeně odmítnout.

Vlastní návrh na provedení reformy podala po dohodě s komunisty Selská strana, aby byly předem paralyzovány snahy pravice zasít nedůvěru mezi rolnictvo. Protifeudální program obsahoval požadavek úplného zabavení statků nad 1000 a vyvlastnění půdy nad 100 holdů, což mělo zajistit neutralizaci středních rolníků a kulaků. Rolníci byli zároveň vyzváni k vytváření výborů žadatelů o půdu, které měly reformu připravit. Počátkem roku 1945 došlo již nejen k ustavení těchto orgá-

34) N.I. L e b e d ě v, Borba za ustanovenija narodnoj vlasti v Rumynii v period s 23 avgusta 1944 g po 6 marta 1945 g, str. 146-147, v Novaja i novejšaja istorija Rumynii, Moskva 1963; K. N i r i, Ot jedinogo rabočego fronta k jedinnoj partii rabočego klasa Rumynii (aprel 1944 goda - fevral 1948 goda), str. 67, Bucharest 1972.

35) Ju.K. T o m š i n, Borba komunističeskoj partii Rumynii za jedinstvo rabočego klasa v 1944-1948 gg, str. 66, v Novaja i novejšaja istorija Rumynii.

36) A.I. P u š k a š, Vengrija v gody vtoroj mirovoj vojny, str. 309, 474, Moskva 1966.

nů, ale i k zabírání opuštěné půdy chudými rolníky, což ještě zvýšilo tlak na urychlené provedení reformy.³⁷⁾

Jinak se k této otázce stavělo vedení sociální demokracie, které s návrhy levice nesouhlasilo a hodlalo dlouhými diskusemi co možná přijetí reformy oddálit.

Představitelé maloroľnické strany sice prohlašovali, že v zásadě jsou pro reformu, ale zdůrazňovali potřebu její pečlivé, vědecké přípravy, nejvyšší výměra půdy v soukromém vlastnictví měla podle nich být 400-500 holdů a její provedení mělo být svěřeno tzv. specialistům, nikoli tedy samotným žadatelům o příděl. Mimo to ovšem pravicové křídlo této strany jakékoli zásahy vůbec odmítalo.

Tlak roľnictva byl však nakonec tak silný, že reakce kapitulovala a souhlasila s uzákoněním reformy.³⁸⁾ Přesto se ovšem i nadále pokoušela její výsledky zvrátit. Okamžitě začala šířit mezi roľnictvem poplašné a lživé zprávy, které měly vést k tomu, že by uchazeči příděl odmítali. Komunistická strana však za pomoci Selské strany a odborů toto nebezpečí odvrátila především vhodnou agitačně osvětovou prací na venkově i konkrétní pomocí městského proletariátu.³⁹⁾

Zvláště příznivou situací se pro kontrarevoluční zvrát zdálo pravicí období po jejím vítězství ve volbách v roce 1945. Byla vyvolána přímo záplava soudních procesů s přidělcí a dokonce i připravován zákon o revizi pozemkové reformy, který musel však být díky rozhodnému vystoupení komunistů stažen. Postupující upevňování pozic progresivních složek se nakonec odrazilo i v tom, že soudní procesy o navrácení půdy byly zakázány a v květnu 1947 byly výsledky reformy zvláštním zákonem definitivně potvrzeny.

V únoru 1945 vydalo zahraniční vedení komunistické strany Německa směrnice ke všem antifašistům, kde mimo jiné doporučilo, aby byla připravena agrární reforma, v jejímž rámci měla být rozdělena půda válečných zločinců, fašistického státu a velkostatkářů. Provedení reformy se mělo svěřit roľníkům, kteří byli na jejích výsledcích zainteresováni.⁴¹⁾ Stejné požadavky byly obsaženy i v programu strany z 11.6.1945, který byl v této části namířen proti junkerům, označeným za tradiční představitele reakčních složek, aniž se na druhou stranu dotýkal vlastnictví kulaků. Z iniciativy komunistů byla v létě 1945

37) Dějiny maďarského revolučního dělnického hnutí, str. 487-488, Praha 1974.

38) A.I. P u š k a š, Borba za agrarnyje preobrazovanija v Vengrii, str. 101-110, Moskva 1959.

39) Istorija Vengrii v troch tomach, tom III, str. 497, Moskva 1972.

40) Tamtéž, str. 529, 535-536.

41) V.A. M a r j i n a, cit. práce.

uspořádána řada schůzí a vystoupení rolnictva, které za podpory městského proletariátu žádalo urychlené přijetí zákonů o reformě.

Pozemková reforma probíhala v sovětském okupačním pásmu vcelku hladce, třebaže se i zde vyskytly snahy pravice po jejím zmaření nebo alespoň okleštění. Tak se např. objevily návrhy, aby půda nebyla přidělována rolníkům, ale státu, přičemž se ovšem zároveň předpokládalo, že po čase bude navrácena původním majitelům. Někteří statkáři se pokoušeli prohlásit své majetky za rodinné, které nepodléhaly parcelaci nebo je urychleně rozdělit mezi své příbuzné. Byly též snahy po získání podpory u západních spojenců a některé pravicové strany se uchýlily k zastrahování obyvatelstva (zejména pravicové křídlo křesťanskodemokratické a liberální strany).⁴²⁾

Tyto tendence však byly odraženy. Potvrzením vůle pokrokových sil důsledně konečným způsobem dovršit plány demokratické přestavby zemědělství bylo prohlášení stran antifašistického bloku z 15.9.1945, v němž byla označena likvidace velkého pozemkového majetku za nezbytný předpoklad pokojného a demokratického vývoje Německa a pracující byli vyzváni k tomu, aby přispěli k její urychlené realizaci.⁴³⁾

Poněkud jiná byla situace v Bulharsku. Díky zmíněným reformám z počátku 20. let, nebyla zde již potřeba přeměn tak akutní jako v jiných zemích, protože velkostatkářské vlastnictví půdy bylo do značné míry zlikvidováno.⁴⁴⁾ To ovšem neznamená, že by komunistická strana s provedením reformy nepočítala. Např. program Vlastenecké fronty z roku 1942 obsahoval takové požadavky jako vytvoření podmínek pro správný hospodářský život Bulharska, zajistit prosperitu a lidskou existenci všeho pracujícího lidu atd., což v sobě nutně zahrnovalo i provedení demokratické, protikapitalistické agrární reformy.⁴⁵⁾

Bezprostředně po osvobození země byl vydán program vlády Vlastenecké fronty (září 1944), který předpokládal, že dojde k pozemkové reformě, v jejímž rámci bude přidělena půda maloroelníkům a bezzemkům v maximálním rozsahu 30 ha. Levice předpokládala i realizaci dalších zásahů, jako např. důsledné uplatnění zásady, že půda patří těm, kdo na ní pracují, konfiskaci a rozdělení půdy osob, které se za války obohatily spekulací atd.⁴⁶⁾ Obdobně J. Dimitrov ve svém projevu v Národním shromáždění v prosinci 1945 zdůraznil, že bude připrave-

42) Germanskaja istorija v novoje i novejšeeje vremena v dvuch tomach, tom 2, str. 342, Moskva 1970.

43) E. D o e r n b e r g, cit. práce, str. 42-43; N. D. K a z a n c e v, Zakonodatelnyje osnovy zemelných otnošenij v Germanskoj demokratičeskoj respublike, str. 9.

44) Hospodářské dejiny socialistických krajín, str. 278, Bratislava 1972.

45) G. D i m i t r o v, Výbor z prejavov a článkov, str. 304-306, Bratislava 1971.

46) V. A. M a r j i n a, cit. práce.

na pozemková reforma, která spolu s dalšími opatřeními zvýší životní úroveň pracujícího rolnictva.⁴⁷⁾

Vcelku rychlá porážka reakce, která ostatně neměla v období po II. světové válce silnější pozice, přispěla k tomu, že pravicové síly se nijak zvlášť výrazně nemohly proti tomuto programu postavit a ovlivňovat rolnictvo.

I v Jugoslávii měl boj o prosazení agrární reformy poněkud zvláštní charakter. Skutečnost, že národně osvobozenecý boj zde měl od počátku výrazné rysy občanské války a byl namířen i proti vlastní buržoazii jako celku,⁴⁸⁾ silně ovlivnila koncepci pozemkové reformy. Již v samotném průběhu války docházelo k revolučnímu zabírání půdy na územích, která byla v moci partyzánských oddílů a lidové armády.

Požadavek parcelace statkářské půdy se stal jedním z hlavních bodů programu komunistické strany a vlády bezprostředně po osvobození země. Např. vládní program z 9.3.1945 sliboval okamžité řešení této otázky v rámci všeobecných demokratických přeměn.

V podmínkách, kdy mocenské problémy byly v Jugoslávii prakticky již v průběhu války vyřešeny, nesetkal se tento program s vážnějším odporem. Přesto se ovšem zbytky buržoazie, které mohly zpočátku vyvíjet legální činnost na bázi tzv. demokratické opozice, pokoušely dosáhnout alespoň co možná nejvýhodnějšího pro ni řešení. Tak byl např. podán návrh na odložení reformy na vhodnější dobu a vynětí půdy domácích statkářů, pokud nepřesahovala její výměra 521 jiter (tj. kolem 100 ha).⁴⁹⁾ Tyto pokusy však byly bez větších potíží likvidovány a přijetí příslušných normativních aktů i vlastní průběh reformy byly již relativně hladkou záležitostí.

Ekonomické i politicko sociální poměry, které se vykrytalizovaly v zemích střední a jihovýchodní Evropy v průběhu války a po osvobození, se odrazily přirozeně i v příslušných právních předpisech, upravujících provedení pozemkové reformy. V této souvislosti není bez zájímavosti si povšimnout, že tyto normy měly celou řadu velmi podobných rysů, forem a cílů, které byly jejich vydáním sledovány.

Základním předpísem, který upravil pozemkovou reformu v Polsku, byl dekret Polského výboru národního osvobození z 6.9.1944 (Dz.U. nr.

47) G. D i m i t r o v, cit. práce, str. 315.

48) Srovnej např. P. M o r a č a, KSJ a vytvoření NF v osvobozenecým boji v revoluci 1941-1945, sborník Národní fronta a komunisté, Praha 1968; též O podstatových cechach charakterystycznych Jugosłowianskiej wojny wyzwolenecýj i rewolucji, v Rewolucja i wladza ludowa w krajach europejskich 1944-1948, Warszawa 1972.

49) V. A. M a r j i n a, cit. práce.

3, poz. 13, 1945) o provedení pozemkové reformy a prováděcí nařízení ministra zemědělství o provedení pozemkové reformy z 1.3.1945 (Dz.U. nr. 10, poz. 51, vícekrát novelizované v letech 1946-1947).

Ve svém úvodu stanovil dekret, že pozemková reforma, která je nutná z hlediska státu a hospodářství a bude provedena za účasti lidu, má zajistit silné a zdravé zemědělství Polska. Jejím cílem bylo podle článku 1 odst. 2 posílit hospodářství vesnické chudiny, malých a středních rolníků, vytvořit samostatná hospodářství pro dřívější bezzemky, dělníky a maloročníky, zajistit pozemky pro zásobování státu potravinami, školské a jiné veřejné účely.

Za tím účelem byla bez náhrady převedena do Státního pozemkového fondu půda státní, půda občanů německé Říše, Poláků německé národnosti, osob odsouzených podle retribučních dekretů, půda konfiskovaná z jakéhokoli jiného důvodu a pozemky, jejichž výměra v rukách jednotlivce přesahovala 100 ha veškeré nebo 50 ha orné půdy (na navrácených územích 100 ha půdy vůbec). Reforma se nevztahovala na půdu církevní, o níž mělo být rozhodnuto později.⁵⁰⁾ Předpisy z let 1947 a 1949 byla do parcelace zahrnuta též půda osob, které se na základě smlouvy se Sovětským svazem přestěhovaly a v některých vojvodstvích dále půda, kterou rolníci fakticky disponovali, ale která nebyla v jejich vlastnictví.

Ze Státního pozemkového fondu byla půda přidělována oprávněným uchazečům, tj. bezzemkům, malým a středním rolníkům apod. v maximálním rozsahu 5 ha.

Provedení reformy bylo svěřeno dekretem Polského výboru národního osvobození z 15.8.1944 rezortu (resp. později ministerstvu) zemědělství a pozemkové reformy, který ji prováděl svými vojvodskými a poviatovými pozemkovými úřady. Zároveň však bylo stanoveno, že společenskou kontrolu nad úřady vykonávají národní rady svými rolníckými komisemi složenými z bezzemků, malých a středních rolníků a odborníků, s tím, že jejich pravomoc byla toliko poradní a doporučující.⁵¹⁾

Tato koncepce vedla v praxi k tomu, že provedení reformy mělo být odňato uchazečům a svěřeno státním orgánům, v nichž měly mnohde převahu reakční síly. To vyvolalo ostrou diskusi v Polském výboru národního osvobození, která vyústila ve vydání instrukce rezortu pro zemědělství z 11.10.1940 o urychleném provedení pozemkové reformy, již byla zřízena instituce zmocněnců pro pozemkovou reformu se značnou

50) Srovnej např. A. J e z i e r s k i, *Historija gospodarstwa Polski Ludowej 1944-1968*, str. 85, Warszawa 1971.

51) Srovnej např. dekret o organizaci pozemkových komisí z 13.9.1944, Dz.U. nr. 61, poz. 340.

pravomocí a aparát pozemkových úřadů jim byl podřízen.⁵²⁾ Jejich postavení bylo výslovně potvrzeno i v novele k dekretu o pozemkové reformě ze 17.1.1945.

Zvláštní charakter pozemkové reformy v Polsku, plynoucí z potřeby osídlit území, z nichž byli odsunuti Němci, vyvolal v život i speciální právní úpravu, jíž se stal dekret o osídlení navracených území z 6.9.1946 (Dz.U.nr. 49, poz. 279). Šlo o předpis platný právě jen pro tuto oblast státu: na rozdíl od obecné úpravy zde byla stanovena větší výměra přidělů, konfiskovány byly fakticky toliko německé majetky a podstatně větší byla od počátku účast společenského činitele v podobě gminných komisí, složených z drobných žadatelů o půdu, které měly rozhodující hlas.⁵³⁾ Jinak ovšem platily obecné zásady dekretu ze září 1944.

Situace se značně zkomplikovala vstupem Mikołajczyka do vlády, kde mu byl mimo jiné svěřen rezort ministra zemědělství. Ten vzápětí zrušil instituci zmocněnců pro reformu, dále omezil pravomoc místních rad v této oblasti a naopak posílil pozice státních orgánů ve snaze dostat realizaci reformy zcela do svých rukou. Již v polovině roku 1945 se začali bývalí statkáři snažit soudními procesy získat zpět svoji půdu.

Rolníci ovšem našli spolehlivou ochranu v Polské dělnické straně, která byla iniciátorem vydání řady předpisů, jež útok reakce zmařily. Tak zejména oběžník ministra spravedlnosti ze srpna 1945 potvrdil již dříve přijatou zásadu, že soudy nemohou o otázkách reformy rozhodovat, náčelník milice zakázal jejím příslušníkům účastnit se na neoprávněných vyklizováních přidělů a konečně dekret z 28.11.1945 potvrdil, že i parcelace provedené nad rámec právních předpisů jsou platné.⁵⁴⁾

K vyjasnění situace a uklidnění pracujících přispěly i takové předpisy, jako zmíněná novela ze 17.1.1945, která vztáhla konfiskaci jen na půdu občanů III. Říše, čímž vyjasnila složité národnostní problémy ve Slezsku,⁵⁵⁾ zákon ze 16.6.1948, jímž bylo potvrzeno vlastnictví k půdě osobám, jež ji nabyly na základě předválečných pozemkových reforem a podobně.

Pro úplnost je třeba ještě zmínit, že dekretem Polského výboru národního osvobození z 12.12.1944 (Dz.U. nr. 15, poz. 82) byly všechny významnější lesní majetky prohlášeny za vlastnictví státu.

52) N. K o l o m e j c z y k, B. S y z d e k: Polska w latach 1944-1949, str. 44-45, Warszawa 1968.

53) W. G ó r a, cit. práce, str. 93.

54) Tamtéž, str. 215, 219.

55) J.W. G o ł e b i o w s k i, cit. práce, str. 85.

V Bulharsku mohla být agrární reforma, jak již bylo naznačeno, uzákoněna později než v jiných zemích a její charakter byl určen již spíše antikapitalistickými než protifeudálními cíli.⁵⁶⁾ Zákon o pracovním pozemkovém vlastnictví (Državen Vestnik No 81) byl přijat 12. 3. 1946.⁵⁷⁾

V úvodní části stanovil své cíle tak, že jde o určení výměry pozemků, která může být v soukromém vlastnictví a je nutná k zajištění slušné existence, z toho plynoucí potřeba vytvořit životaschopná hospodářství, vycházející z principu, že půda patří těm, kdo na ní pracují, která se mohla realizovat buď ve formě soukromých hospodářství nebo pracovních zemědělských družstev. Půda pro takové účely měla být rozdělována ze státního pozemkového fondu. Zákon konečně počítal i s přesídlením rolníků z míst, kde byl nedostatek půdy, do oblastí s jejími přebytky.

Ve smyslu bodu 8 části II. zákona byla maximální výměra v rukách soukromníka (jednotlivce či rodiny) stanovena na 200 dektarů, tj. 20 ha, resp. v oblasti Dobrudže 30 ha. Jestliže však někdo se svojí půdou spekuloval, tj. systematicky ji pronajímal, snižovala se mu výměra na 10 ha. Vše co přesahovalo stanovenou hranici, bylo vykoupeno za pevné ceny a zařazeno do Státního pozemkového fondu.⁵⁸⁾

Provedení reformy bylo svěřeno obecním komisím pro pracovní pozemkové vlastnictví, zemědělské radě a ministerstvu zemědělství.

Agrární reforma byla tedy v rukách především samotných rolníků, což plynulo již ze struktury a pravomoci obecních komisí. Ty se totiž skládaly ze zástupců zemědělců volených výbory Vlastenecké fronty, místní správy a státního agronoma a ve smyslu odst. 4 hlavy II. rozhodovaly o vyměření a ocenění půdy, přidělu do pozemkového fondu i jednotlivým uchazečům atd.

Na přiděl půdy ze Státního pozemkového fondu měli nárok rolníci a osoby, jejichž hlavním zdrojem příjmu byla zemědělská výroba, pokud jejich dosavadní výměra půdy byla menší než zákonem stanovené maximum, a to ve velikosti stanovené obecní komisí, podle místních podmínek, přičemž středním typem hospodářství se rozumělo takové, které mělo 50 dektarů.

Kromě toho mohla dostat půdu též družstva, a to do trvalého užívání. Tam, kde byla nebo měla být vytvořena družstva, mohli rolníci navíc žádat o přiděl půdy také její členové a v tomto případě jim bylo přidělováno větší množství půdy a za nižší cenu.

56) O. O s t o i c z, N. S a m o k o w l i j e w, Specyfika rewolucji socialisticznej w Bułgarii, str. 66-67, v Rewolucja i wladza ludowa ...

57) Zákon byl doplněn a pozměněn zákonem z 5.12.1947 (Državen Vestnik No 291).

58) Stopanska istorija na novo i nai-novo vreme, str. 509, Sofija 1968.

V další části upravil zákon některé zvláštní otázky týkající se přidělu půdy rolníkům, kteří se dobrovolně přestěhovali do oblastí s přebytky půdy a opustili svoje hospodářství v místech, kde jí byl nedostatek.

Aby bylo zabráněno hromadění půdy a vytváření kulackých hospodářství, byl v roce 1948 vydán zákon o zákazu pachtu a dalších smluv (Državen Vestnik No 304). Podle něj bylo nadále možno pronajímat půdu jen družstvům, státním zemědělským statkům, malým a středním rolníkům a podobným subjektům. Všechny dosavadní pachtovní smlouvy byly zrušeny.

V Maďarsku byla agrární reforma provedena dekretem Prozatímní vlády o likvidaci systému velkých pozemkových majetků a o přidělu půdy pracujícím rolníkům z 15.3.1945 (Magyar Közlöny 1945, No 10). Jako v předchozích případech hovořil i zde § 1 o cílech, které byly vydáním předpisu sledovány. Šlo o uskutečnění dávného přání pracujícího rolnictva po získání půdy do vlastnictví, cestou likvidace velkých pozemkových majetků. Parcelace půdy a její předání rolníkům měla zajistit demokratický rozvoj země i celkovou politickou, hospodářskou, sociální atd. prosperitu. Zemědělství se mělo nadále opírat o pevná, zdravá a produktivní malá hospodářství, založená na vlastní práci a soukromém vlastnictví.

K provedení reformy byl vytvořen Pozemkový fond, do něhož vplynula půda: náležející zrádcům národa (tj. těm Maďarům, kteří podporovali hitlerovské Německo nebo se přihlásili za Němce), vedoucím strany Šípových křížů, NSDAP a podobných organizací a válečným zločincům, a to bez ohledu na velikost. Na rozdíl od těchto subjektů, jimž byla půda konfiskována, v dalších případech se vykupovala, a to podle § 10-13 všechny pozemky, které v soukromých rukách přesahovaly výměru 1000 holdů (1 hold = 0,57 ha), u statků od 100 do 1000 holdů se ponechávalo nejvýše 100 holdů, resp. byl-li v dané oblasti nedostatek půdy i méně.

Měl-li vlastník zemědělský podnik do 200 holdů a šlo o výkonného zemědělce, byla mu tato výměra ponechána a dále mohla být ponechána rozloha až 300 holdů osobám, které se zvláště zasloužily o národně osvobozenecý boj.⁵⁹⁾

Zákon měly provést Všemaďarská rada, komitátní rady pro rozdělení půdy a zemědělské pozemkové výbory pŕd vedením ministerstva zemědělství (§ 3 dekretu).

Úkolem pozemkových komisí složených z volených zástupců uchazečů

59) Srovnej např. K. L a c o, Ústava Maďarskej ľudovej republiky, Právny obzor 9/50.

o půdu, bylo zejména sestavit seznamy osob, které měly právo na příděl a pozemků podléhajících konfiskaci nebo výkupu. Rozhodnutí o výkupu a rozdělení prováděla Všemaďarská rada na návrh pozemkových výborů, prostřednictvím komitátních rad. Podrobnosti o složení a činnosti pozemkových výborů a komitátních rad upravilo vládní nařízení číslo 600 z roku 1945.

Maximální výše přídělu mohla činit 15 holdů, u bezzemků a rolníků s mnohačetnými rodinami se příděl zvyšoval o pět holdů.⁶⁰⁾ Půda byla přidělována do soukromého vlastnictví rolníků. Obdobně, jako např. v Bulharsku, počítal i citovaný dekret s možností přesídlení rolníků v oblastí, kde byl nedostatek půdy do vhodných částí země jak jednotlivě, tak i po skupinách.

Lesy přecházely vesměs přímo do vlastnictví státu, toliko menší celky mohly být ponechány ve vlastnictví obcí, ovšem pod státní kontrolou.⁶¹⁾

Za účelem zajištění výsledků reformy byl v roce 1947 přijat zákon číslo V. o některých opatřeních k dovršení pozemkové reformy, který především potvrdil vlastnictví přídělenců k nabytým pozemkům a vyňal z pravomoci soudů rozhodování o věcech, týkajících se pozemkové reformy. Nově též upravil organizační zajištění reformy, jež svěřil demokraticky ustavovaným orgánům Všemaďarské zemědělské správě a komitátním správám.

V Rumunsku byl zákon o pozemkové reformě přijat 23.3.1945 I on ve své úvodní části zdůraznil, že jde o národní, ekonomickou a sociální nezbytnost a článek 2 stanovil jako cíl reformy: zvětšení plochy orné půdy u hospodářství do 5 ha, vytvoření nových hospodářství dosavadních bezzemků, zajistit zásobování měst potravinami a utvoření státních zemědělských škol.

Parcelaci podléhala půda: fyzických i právnických osob národnosti německé a rumunské, které spolupracovaly s nacistickým Německem, válečných zločinců, osob, které prchly do zemí, s nimiž bylo Rumunsko ve válečném stavu nebo do ciziny po 23.8.1944, osob, které v posledních sedmi letech půdu neobdělávaly a nepřítomných, občanů Rumunska, kteří dobrovolně bojovali proti spojencům a konečně přebytky nad 50 ha u jednotlivce.⁶²⁾

Realizace reformy byla velmi výrazně v rukách drobných rolníků, protože zákon přikazoval starostům obcí, aby do 10 dnů po vyjití zá-

60) Viz např. K. K u c h y n k a, Hospodářství Maďarska po druhé světové válce (materiál ministerstva průmyslu), Praha, neuvedeno.

61) D.L. Z l a t o p o l s k i j, Gosudarstvennyj stroj Vengerskéj narodnoj republiky, str. 20, Moskva 1951.

62) Dějiny Rumunska, str. 525-526.

kona svolali shromáždění bezzemků a maloročníků, kde měl být zvolen místní výbor pro přiděl pŮdy. Tyto výbory delegovaly své zástupce do okresních komisí, jejichž úkolem bylo řešit spory mezi vesnicemi a osobami, jimž měla být půda přidělena a koordinovat všechny akce. Listiny, potvrzující nabytá vlastnictví, vydávala okresní prefektura.

Důležitým ustanovením zákona byla zásada, že veškerá půda se vyvlastňuje bez náhrady. Zákon dále vytvářel překážku proti drobení pozemků, které bylo přímo metlou předválečného rumunského zemědělství tím, že zakázal bez zvláštního svolení přidělené pozemky zcizovat nebo pronajímat.⁶³⁾

Půda byla i v Rumunsku přidělována do soukromého vlastnictví ročníků a to v maximální výměře do 5 ha.

V souvislosti s velkým suchem v roce 1946, chtěli kulaci využít tíživých poměrů nových hospodářů a začali od nich masově vykupovat pozemky. K zajištění výsledků reformy byl 7.6.1947 přijat zákon o vyjasnění některých zásad zákona o provedení pozemkové reformy, který stanovil, že opatření příslušných zemědělských orgánů mají charakter aktů státní správy a nepodléhají přezkoumání soudy. Kromě toho byly za neplatné prohlášeny smlouvy uzavřené v období sucha za tíživých poměrů pro některou ze stran.

Uvedené předpisy se zatím nedotkly vlastnictví královské rodiny, ale ani majetků kulackých. První oblast byla řešena zákonem z 26.5.1948, kterým byl vyvlastněním postátněn majetek bývalého krále Michala a členů jeho rodiny. Zároveň byly za neplatné prohlášeny všechny smlouvy, učiněné ohledně tohoto majetku po 6.3.1945.⁶⁴⁾

Dovršení pozemkové reformy znamenal zákon z 1.3.1949 o provedení některých zásad zákona z 23.3.1945 o provedení pozemkové reformy, jímž byla postátněna veškerá statkářská půda s živým i mrtvým inventářem včetně poloprůmyslových objektů.⁶⁵⁾

V sovětské okupační zóně byla pozemková reforma upravena pěti v podstatě shodnými nařízeními zemských vlád Saska (z 3.9.1945), Meklenburska (z 5.9.1945), Brandenburska (z 6.9.1945), Saska-Anhalt a Durynska (z 10.9.1945) o zemědělské reformě. Význam této jednotné úpravy tkvěl mimo jiné v tom, že řada komplikovaných právně politických otázek mohla být řešena analogicky ve všech zemích východního Německa.⁶⁶⁾

63) K. K u c h y n k a, Obnova rumunského hospodářství po válce a jeho dnešní stav, str. 15-16, ministerstvo průmyslu, studijní oddělení, Praha 1949.

64) Istorija Rumynii 1918-1970, str. 511.

65) N.D. K a z a n c e v, Zakonodatelnye osnovy zemelnych otnošenij v Rumynskoj narodnoj respublike, str. 13-14.

66) K.H. S c h ö n e b u r g, Staat und Recht in der Geschichte der DDR, str. 77, Berlin 1973. Text je citován podle nařízení vlády země Saska.

Pozemková reforma měla v souladu s přáními pracujícího rolnictva zajistit likvidaci feudálního junkerského vlastnictví půdy a její rozdělení mezi bezzemky, maloročníky a přesídlence. Zákodárce zdůraznil její demokratický a antifašistický charakter tím, že jí výslovně zaměřil proti junkerským velkostatkům, tradiční baště reakce a fašismu v zemi (článek 1 odst. 1).

Cílem reformy bylo, obdobně jako v předchozích případech: zvýšit výměru půdy v rukách maloročníků, kteří měli pod 5 ha, zabezpečit možnost založení nových hospodářství pro bezzemky a přesídlence, jakož i zásobování měst potravinami a vybudovat zemědělské výzkumnictví.

Ve smyslu článku 2 byl vytvořen pozemkový fond, do něhož spadala půda konfiskovaná válečným zločincům, členům NSDAP, jakož i všem dalším vedoucím činitelům nacistického státu. Junkerská půda byla vyvlastňována, přesahovala-li 100 ha.⁶⁷⁾

Provedení reformy bylo svěřeno žadatelům o půdu, tedy maloročníkům, zemědělským dělníkům a přesídlencům.⁶⁸⁾ Konkrétně to byly obecní komise pro pozemkovou reformu volené na schůzích oprávněných uchazečů, dále okresní a krajské komise vytvářené demokratickými správními orgány a vrcholným stupněm byly zemské komise pro pozemkovou reformu. Hlavním úkolem těchto orgánů bylo provést soupis půdy a inventáře spadajících pod reformu, ale jejich rozdělení mělo být provedeno na shromáždění maloročníků a bezzemků.

Maximální výměra přidělované půdy byla 5 ha, resp. v územích s nízkou úrodností půdy 8-10 ha. I zde platilo, že pozemky nesměly být děleny, zcizovány či zatěžovány bez zvláštního souhlasu vlády.

Zákon o pozemkové reformě a osídlení byl přijat Prozatímní lidovou skupštinou Jugoslávie 22.8.1945 (Službení list No 64, 1945). I tato norma stanovila v článku 1, že pozemková reforma se provádí za účelem uplatnění zásady, že půda patří těm, kdo na ní pracují a přiděluje se proto bezzemkům a maloročníkům. Zákon dále zdůrazňoval, že přiděly přecházejí do soukromého vlastnictví rolníků a jako takové se ihned registrují v pozemkových knihách.

Pro účely reformy se vytvářel pozemkový fond, do něhož spadala půda dvou kategorií: jednak velké zemědělské majetky, tj. nad 45 ha (resp. 25-35 ha orné půdy), k jejichž obdělávání byla používána cizí pracovní síla, pozemky bank, pojišťoven a podobných právnických osob,

67) Srovnej např. též text nařízení vlády země Durynska ve sborníku Boderecht (Textausgabe ausgewählter Rechtsvorschriften mit Anmerkungen und Sachregister), str. 274-277, Berlin 1975.

68) S. D o e r n b e r g, cit. práce, str. 44.

pozemky, které v průběhu války z jakéhokoli důvodu pozbyly majitele atd. Dále to byla půda konfiskovaná osobám německé národnosti bez ohledu na občanství, jakož i těm, kteří byli odsouzeni podle retribučních dekretů a půda státní.⁶⁹⁾

Z pozemkového fondu byla přidělována půda bezzemkům a malým rolníkům v nejvyšším rozsahu 8-12 jiter (zvláště zasloužilí účastníci války mohli dostat až o 30% více.⁷⁰⁾

Zákon umožňoval též přidělení půdy do kolektivního družstevního vlastnictví, resp. též spojení přidělců k společnému obdělávání půdy.⁷¹⁾

Provedení reformy měla zabezpečit jednak federální Zemědělská rada Jugoslávie, jednak místní orgány, složené ve smyslu republikových zákonů z uchazečů o půdu obdobně, jako tomu bylo v jiných zemích.

Zákon provedl též nacionalizaci lesů, které náležely peněžním ústavům, nepřátelům a zrádcům.

Význam pozemkových reform, které byly zakotveny v podobě, již jsem se pokusil naznačit, byl skutečně mnohostranný nejen na venkově, ale v celkové struktuře ekonomického, sociálního a politického života tehdejší společnosti zemí střední a jihovýchodní Evropy.

Pokud jde o Polsko, je na prvním místě zdůrazňován fakt, že reforma přispěla k likvidaci statkářů jako třídy. Na části vyvlastněné půdy vznikly státní statky, jako základ socialistického sektoru v zemědělství. Jejím ukončením zmizel též jev, typický pro předválečné poměry, totiž hlad po půdě. Stranou pozornosti nelze nechat ani to, že právě reforma umožnila urychlené osídlení a obhospodaření navrácených území.⁷²⁾

V Polsku ovšem nešlo o to ihned zlikvidovat venkovskou buržoazii. Právě naopak, stanovením relativně vysoké hranice soukromého vlastnictví půdy, byly šetřeny její zájmy, což ve složitých poměrech zajistilo dělnické třídě nejen podporu pracujícího a středního rolnictva, ale i neutralizaci kulaků.

A ještě na jednu skutečnost je třeba upozornit: vedle antifašistického a protifeudálního charakteru, měla reforma v Polsku též zá-

69) Usnesením Antifašistické rady národního osvobození Jugoslávie z listopadu 1944 byla konfiskována půda nepřátel a zrádců a sekvestrován veškerý opuštěný majetek.

70) C. B o b r o w s k i, cit. práce, str. 76.

71) Dějiny Jugoslávie, str. 499.

72) M. M i e s z a n k o w s k i, O stopniowej socjalizacji rolnictwa, str. 77-78, v O socjalistyczny rozwój wsi (Dyskusji ciąg dalszy), Warszawa 1966; H. C h o - Y a j, Budowa socjalizmu na wsi i polityka rolna, str. 73.

sadní význam pro řešení národnostní otázky především na přinavrácených územích, kde přispěla k úplné likvidaci cizáckého, nepřátelského živlu, který byl tradiční hrozbou polskému národu.⁷³⁾

V průběhu boje o uzákonění reformy a její realizaci došlo v zemi jednak k zvýšení politické aktivity na venkově, byly utvořeny základy svazků pracujících rolníků a městského proletariátu a značně se změnila třídní struktura vesnice. Zcela zmizela třída velkostatkářských latifundistů, poklesl i počet velkých sedláků a domkařů. Převažující složkou se stali malí a střední rolníci.

Pokud jde o konkrétní čísla, lze říci, že na původních územích Polska bylo získáno 3,5 miliónů ha půdy (9907 statkářských majetků) a na územích navrácených 9,4 miliónu ha. Průměrná velikost přidělu činila 5,4 ha u nových a 1,9 ha k doplnění stávajících zemědělských podniků. Celkem bylo rozděleno více než šest miliónů ha půdy mezi milión rolnických rodin a na zbylé půdě vytvořeny státní statky.⁷⁴⁾

V Maďarsku vystupoval do popředí spíše protifeudální a demokratický než národnostní charakter pozemkové reformy. To ovšem na druhou stranu neznamena, že by národnostní moment zcela ztrácel na významu, protože do rozlohy konfiskované půdy spadalo i vlastnictví německé Říše, občanů Německa atd., třebaže z tohoto pramene nebyla získána nijak rozhodující část půdy pro parcelaci.

Její prostřednictvím byla reakce zbavena ekonomické opory, kterou do té doby měla v podobě polofeudálních poměrů, především díky ohromné koncentraci půdy v rukách tenké vrstvy velkostatkářů.⁷⁵⁾ I přesto, že obdobně jako v Polsku ponechávala v rukách soukromníků poměrně velkou výměru půdy, vztahovala se reforma na 34,6% všech pozemků v Maďarsku.⁷⁶⁾

Stejně i zde došlo k změně v třídní struktuře společnosti, tj. likvidaci velkostatkářů a bezzemků na straně jedné a posílení středních a malých rolníků na straně druhé, při neutralizaci kulactva.

Svémi důsledky ovšem reforma překračovala rámeček buržoazně demokratický a nabývala charakteru antikapitalistických opatření. Ustanovení o zásazích proti fašistům a válečným zločincům jí též dávala demokratický ráz.⁷⁷⁾

V průběhu agrární reformy bylo vyvlastněno celkem 5,6 miliónů holdů půdy, z čehož bylo 660 tisícům žadatelů rozděleno 3,3 miliónů holdů

73) W. G ó r a, Niektóre zagadnienia reform agrarnych w europejskich krajach demokracji ludowej, str. 54, v Materialy i studia z najnowszej historii Polaki 1, Warszawa 1963.

74) Leninskij dekret ..., str. 277; Polska 75, str. 61.

75) D.L. Z l a t o p o l s k i j, cit. práce, str. 30.

76) R. F r a n ě k, cit. práce, str. 88.

77) Istorija Vengrii v troch tomach, str. 501.

dů. Půdu dostalo 371 tisíc bezzemků (v průměru 4,8 ha), 214 tisíc drobných rolníků (v průměru 2,2 ha), 75 tisíc malých rolníků atd.⁷⁸⁾ I v Maďarsku si zbylou půdu ponechal stát, který zde vytvářel zárodky budoucí socialistické zemědělské velkovýroby.

Na rozdíl od předcházejících zemí, měla pozemková reforma v Bulharsku již zřetelně přímo protikapitalistický charakter. Jejím účelem bylo zlikvidovat buržoazii, především kulacký živel na venkově. Velmi výrazně se též projevil bezprostřední kroky k přípravě socialistické přestavby zemědělství.⁷⁹⁾ Zároveň se i zde v jisté míře objevil prvek likvidace cizího, nepřátelského majetku, třebaže jeho význam byl, obdobně jako v Maďarsku, omezený. Reforma měla též ráz demokratizačních opatření, protože podkopala ekonomické pozice fašistické reakce.

Celkem bylo k počátku roku 1948 vyvlastněno a začleněno do Státního pozemkového fondu 224 372 ha půdy.⁸⁰⁾ Z této výměry byla více než polovina (kolem 125 tisíc ha) přidělena 128 tisícům bezzemků a maloročnicků. Toto opatření mimořádně přispělo k vytvoření a utužení třídních svazků mezi městským proletariátem a pracujícím rolnictvem. Přirozeně, že zároveň došlo k posílení pozic levicových sil, zejména komunistické strany a celkovému zvýšení společensko politické aktivity rolnictva.⁸¹⁾

Konečně je třeba podtrhnout, že reforma bezprostředně posílila společenský sektor zemědělské výroby, protože značnou část vyvlastněné půdy dostaly státní statky (74 370 ha) a družstva (6400).⁸²⁾

V Rumunsku měla pozemková reforma též zpočátku především protifeudální a demokratický charakter. Šlo především o to, že bezzemci a drobní rolníci pod vedením dělnické třídy bezprostředně uskutečnili parcelaci velkostatkářské půdy. Postižením reakčních živlů byl urychlen proces demokratizace společnosti a zároveň již v této fázi přispěla reforma k ekonomickému rozvoji země.⁸³⁾

V jejím průběhu se posílily svazky mezi pracujícími třídami a vzrostla autorita komunistické strany, což bylo o to důležitější, že značná část půdy zůstala nadále v rukách kulaků, kteří si tak podrželi i vlivné ekonomické a politické pozice. Důležitým momentem bylo to, že i v Rumunsku zcela převládla střední hospodářství, která zahrnovala 70% půdy.⁸⁴⁾

78) Dějiny maďarského revolučního dělnického hnutí, str. 490; Konstitucija i osnovne zakonodatelnye akty Vengerskoj narodnoj respubliky, str. 14, Moskva 1954.

79) Dějiny Bulharské komunistické strany, str. 179, Praha 1973.

80) Hospodářské dějiny socialistických krajín, str. 279.

81) Viz např. K. K o ŝ u c h a r o v, Blgarskite seljani po ptja na progressa i socializma, str. 259 a následující, Sofija 1949.

82) Stopanska istorija na novo i nai-novo vreme, str. 509.

83) Ju.K. T o m ŝ i n, cit. práce, str. 67-69.

Další etapa pozemkové reformy v Rumunsku nabyla již charakter přímo protikapitalistický, protože svým ostřím směřovala především proti kulakům. V této fázi byl posílen státní socialistický sektor, do jehož rukou byla půda předávána.⁸⁵⁾

V průběhu celé pozemkové reformy bylo vyvlastněno 1 443 991 ha půdy 143 218 majitelům. Mezi oprávněné uchazeče bylo rozděleno 1 057 674 ha půdy, zatím co zbylých 27% si ponechal buď stát k vytváření vzorových zemědělských podniků nebo šlo o půdu nevhodnou k obdělávání. Půdu obdrželo 918 913 žadatelů, převážně malých rolníků a bezzemků, z čehož bylo utvořeno kolem 400 tisíc nových hospodářství.⁸⁶⁾

V Jugoslávii měla podobně jako v Bulharsku pozemková reforma od počátku výrazně protikapitalistický charakter, byť v sobě přirozeně zahrnovala i řešení požadavků buržoazně demokratické revoluce. Kromě toho zde byl i významný moment nacionální, projevující se v konfiskaci pozemkového majetku Němců a Italů, kteří byli zároveň vysídlováni ze země.

Stejně jako ve všech předchozích případech nelze ponechat stranou ani demokratický charakter agrární reformy, daný jak účastí pracujícího rolnictva na její realizaci, tak i tím, že byl konfiskován majetek reakčních, protilidových sil.⁸⁷⁾ Z hlediska třídní struktury vesnice, došlo též v Jugoslávii k posílení středních rolníků při likvidaci bezzemků a velkostatkářů. Konečně je též charakteristické konstituování poměrně velmi silného socialistického (státního a družstevního) sektoru zemědělství. Významně se zvýšila aktivizace rolnictva a její zájem na politickém i společenském dění v zemi.⁸⁸⁾

V průběhu reformy bylo vyvlastněno 1 556 tisíc ha půdy, z čehož plných 90% představovala půda náležející velkým vlastníkům (235 tisíc ha), Němcům (637 tisíc ha), bankám atd. Z této výměry byla větší polovina rozdělena mezi drobné rolníky a bezzemky (uspokojeno bylo kolem 366 tisíc žadatelů), přičemž došlo k přesídlení asi 60 tisíc rodin do oblastí s dostatečným množstvím půdy.⁸⁹⁾

Celý ohromný zbytek země byl předán jednak státním organizacím (730 tisíc ha), jednak družstvům (asi 40 000 ha).⁹⁰⁾

Na území dnešní NDR se prosadily především dva základní rysy po-

84) Leninskij dekret o zemi ..., str. 289.

85) Istorija Rumynii novogo i novejšego vremeni, str. 322.

86) K. K u c h y n k a, Obnova rumunského hospodářství ..., str. 14; N.D. K a z a n c e v, Zakonodatelnyje osnovy zemelných otnošenij v Rumynskoj narodnoj respublike, str. 14; Dějiny Rumunska, str. 526-527.

87) Ju. G i b i a n s k i j, Socialističeskoje stroitelstvo v Jugoslavii, Novaja i novejšaja istorija 1/77.

88) I.B. T i t o, Izbrannyje statii i reči, str. 173-174, Moskva 1973.

89) L. B o h á č, Socialistická federativní republika Jugoslávie, str. 76, Praha 1968.

zemkové reformy, a to protifeudální a demokratický. V jejím průběhu zmizeli junkeři, ale zároveň i nejreakčnější špičky fašistického režimu. Reformu provedli především samotní žadatelé o půdu a v jejím průběhu se nejen zvýšila politická aktivita venkova vůbec, ale došlo k celkovému ozdravení poměrů, posílení pozic progresivních sil, zejména komunistů.⁹¹⁾

Právě cestou vyvlastnění velkostatkářů za široké účasti pracujících rolníků, kteří byli zastoupeni v příslušných zemědělských orgánech, bylo možno dosáhnout úspěchu v tak ekonomicky i politicky důležitém procesu, jakým reforma byla.⁹²⁾

Významným prvkem charakterizujícím reformu v dnešní NDR bylo též vytvoření základů zespolečnění zemědělství. V souvislosti s jejím uskutečňováním, usazováním přesídlenců atd., vznikaly jako ekonomicky, ale i politicky velmi vlivné výbory vzájemné rolnické pomoci, které byly jakousi předzvěstí socialistických zemědělských družstev.⁹³⁾

Není snad ani třeba zdůrazňovat, že i zde došlo k zásadním změnám v sociálním složení venkova. Tak např. v roce 1946 se zvýšil oproti předválečnému stavu počet zemědělských závodů střední úrovně více než dvojnásobně, kdežto množství statků nad 100 ha se snížilo více než pětikrát.

V průběhu reformy bylo vyvlastněno 3 298 tisíc ha půdy, která patřila 14 089 hospodářství, tedy 35% veškeré půdy této části Německa. Z toho připadalo 2 517 tisíc ha na 7 160 velkostatkářů, 538 tisíc ha na 1 672 majetky nacistického státu a 132 tisíc náleželo 4 537 aktivním nacistům a válečným zločincům.⁹⁴⁾

Z této výměry byly 33% ponechány státu, 29% dáno bezzemkům, 23% přesídlencům a zbytek drobným a středním rolníkům.⁹⁵⁾ Nově bylo vytvořeno 210 tisíc hospodářství, z čehož připadalo 91 000 na rodiny přesídlenců.

Pozemková reforma sehrála tedy bezesporu ohromnou úlohu při rozvíjení národní a demokratické revoluce. V mnoha případech šla dokonce nad tento rámeček. Komunistické strany využily zkušeností bolševiků při

90) R. Hofman, I. Kratochvíl: Jugoslavia, str. 34, Bratislava 1965; A.A. Uspenskij, Ekonomičeskaja istorija zarubežnych socialističeskich stran, str. 208, Moskva 1971.

91) Viz např. Bodenrecht der DDR, str. 20-21, Berlin 1971.

92) Germanskaja istorija v novoje i novejšije vremena, str. 541.

93) K.H. Schöneburg, cit. práce, str. 81.

94) Hospodářské dějiny socialistických krajín, str. 303.

95) A.I. Muchin, Germanskaja demokratičeskaja respublika, str. 55, Moskva 1966.

provádění dekretu o půdě i vlastního revolučního boje. Za aktivizace nejširších vrstev rolnictva důsledně realizovaly zásadu, že půda patří těm, kdo na ní pracují, což bylo mimo jiné vyjádřeno též ve všech ústavách lidových demokracií.

Provedení reformy zásadně změnilo třídní strukturu vesnice, byť ještě v první etapě byly zachovány vykořisťovatelské elementy, které bylo možno zlikvidovat až v příznivějších podmínkách dalšího rozvíjení revoluce.

Posílení pracujících tříd na venkově významně přispělo k vytvoření a upevnění třídních svazků, které tvoří jednu z důležitých podmínek ke konečnému vítězství socialistické revoluce.

[The following text is extremely faint and largely illegible due to bleed-through from the reverse side of the page. It appears to be a continuation of the historical analysis.]

[Faint footnotes or references at the bottom of the page, including what appears to be a page number '102' at the bottom left.]

АГРАРНЫЕ РЕФОРМЫ В СТРАНАХ СРЕДНЕЙ И ЮГОВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ - ПОБЕДА ПОЛИТИКИ КОММУНИСТИЧЕСКИХ ПАРТИЙ

Павел Матес

Резюме

В течение второй мировой войны и национально-освободительной борьбы осуществились принципиальные изменения в социальной и политической жизни стран средней и юговосточной Европы. Левые силы во главе с коммунистическими партиями, выдвинувшими в рамках решения общих общественных преобразований программу аграрных реформ, добились руководящего положения.

Ввиду того, что практически во всех указанных странах в области аграрных отношений имели место сильные пережитки феодализма, особенно огромная концентрация землевладения в руках узкого слоя феодальных магнатов с одной стороны и острая нужда мелкого и безземельного крестьянства в земле - с другой, этот вопрос имел исключительное значение. Так наз. демократические аграрные реформы, осуществляемые в период после первой мировой войны, обеспечили только его частичное решение.

Вопросы реализации программы на самом деле радикальных преобразований в этой области стали составной частью общего столкновения правых и прогрессивных сил.

Законы об аграрных реформах выполняли задачи буржуазно-демократической революции, то есть ликвидации пережитков феодализма; однако, в ряде случаев они выходили за эти рамки - они были направлены и против кулачества, членам вражеских национальностей и т.д.

Интересной чертой является также наличие ряда общих элементов этих норм, касающихся например значения органов, состоящих из претендентов на землю, наказания реакционной фашистской верхушки, создания основы социалистического производства и прежде всего образования и укрепления союза трудящихся классов как важной предпосылки победы социалистической революции.